

Проф. Є. ОНАЦЬКИЙ

**Наше національне
ім'я**

**Наш національний
герб**

УКРАЇНСЬКЕ ВИДАВНИЦТВО

« П Е Р Е М О Г А »

— 1949 —

Проф. Євг. Онацький

Наше національне ім'я

1. Значення імени.

Український нарід упродовж своєї тисячелітньої історії носив чимало різних імен, — і ці імена прикладалися чи то до всієї його етнічної цілоти чи то до окремих його частин, розбиваючи ту етнічну цілість на різні частини, і перешкоджаючи в той спосіб виробленню однієї спільної національної свідомості.

Кожне ім'я має велике значення. Бо кожне ім'я — ніби символ тієї речі чи особи, яку визначає. Коли ми називаємо чиесь ім'я, ми ніби викликаємо перед собою образ того, хто те ім'я носить.

Яку вагу надавали навіть у давнину імені, можна бачити з різних урочистих церемоній, що відбувалися — і відбуваються — при наданні імени, чи, як тепер ми кажемо, при охрищенні.

Давні народи вірили, що з іменем тісно в'яжеться сама душа того, хто ім'я носить.

Давні єгиптяни, напр., уважали, що вся діяльність Творця світу полягала в тому, що Він **називав** речі. І тому, описуючи стан первісного хаосу до сотворення світу, єгиптяни казали: “Тоді не було ще ніякого Бога, і не було відоме ніяке ім’я ...” Ніщо не може існувати, аж поки Творець не вимовить його ім’я.

Для знищення якоїсь істоти, треба знищити перш за все його ім’я, і тому відповідні чарування й починалися такою формулою:

“Щоб ім’я його зникло навіки ...”

Отже і в житті народів назва народу має велике, можна сказати, життєве значення, для нормального розвитку нації.

Коли якась нація розвивається і зростає в своїй силі, тоді й її ім’я набирає особливого розголосу й слави, і вимовляють його з найбільшою пошаною.

Коли ж ця нація занепадає, тоді й ім’я її йде цим шляхом занепаду, і народжуються цілі плеяди ренегатів, що — в своєкорисних інтересах — намагаються пустити це ім’я в небуття, а собі набрати чиясь інше, прикрашаючись ним, як ворона павиними перами.

2. Втрата національного імені.

Буває тоді, що славне ім’я колись великого народу, робиться здобиччю іншого народу, який — через низку причин сентиментального чи політичного порядку, — намагається опанувати спадщину занепаłego народу.

Ось кілька прикладів.

Згадаємо перш за все народ болгарський, який вважається слов'янським, бо розмовляє слов'янською мовою, але носить угро - фінське ім'я. Десь у VII ст. на нього напала войовнича орда мандрівних болгарів угро - фінського походження, що емігрували з горішньої Волги на Балканський півострів і накиннули своє ім'я слов'янському народові, який не мав ще ніякого історичного минулого і тому не мав ще широко відомого імені, але зате був уже досить культурно розвинений і такий численний, що поглинув безслідно напасників. Вони залишили тільки своє ім'я, накинене переможеним слов'янам.

Другий приклад дають нам Румуни, що взяли своє ім'я від давнього славнозвісного Риму, з якого походили, тимчасом, як справжні спадкоємці колишньої Римської імперії, що розлетілася на шматки і зробилася здобиччю різних варварських народів, почали називатися Італійцями — ім'я, що тільки в другій половині минулого століття починає набирати значення й поваги.

Третій приклад — найцікавіший і найтрагічніший — дає український нарід, що, після періоду слави, коли він був відомий в усьому світі під іменем руського, втратив із часом не тільки свою колишню славу, свою незалежність, а також — в великій мірі — свою історію і своє ім'я.

Спочатку український нарід намагався зберегти своє давнє ім'я, з яким в'язалося стільки славних традицій, але після того, як він зрозумів, що помішання імен, навмисне втворене Москвою, загрожувало його незалежності, за яку він ніколи не переставав боротися, волів він зректися добровільно свого давнього імені.

3. Назва “Русь”.

Щоб зрозуміти історію й життя народів Східної Європи, абсолютно необхідно знати історію цього емігрування імени “руський” і його наслідки.

Походження імени “руський” дуже непевне.

Один час панувала норманська історія, що ґрунтується на давньому літописі Нестора. Цей літопис твердив, що ім'я “Русь” принесли з собою Варяги чи Нормани, які збудували Руську Державу.

Проте, ця норманська теорія зустріла чимало заперечень, які ґрунтувалися на давніх текстах, і тому виникли інші — готська та автохтонна.

Готська теорія, яку за останньої війни, використовували в своїх імперіялістичних цілях, німці, мала дуже мало успіху, і була скоро залишена, але автохтонна теорія, що була своєрідною реакцією на ті чужинецькі теорії, знайшла чимало прихильників.

За цією теорією, що її опрацював особливо проф. М. Грушевський, ім'я Русь було, ще до приходу Рюрика з іншими варягами, питома території Києва.

І справді, хоча літописець Нестор і каже, ніби ім'я Русь прийшло з Варягами, це твердження виявляється дуже мало ймовірним, бо, за легендою, Варяги прийшли були перше до Новгороду і тільки вже в другому поколінні переїхали до Києва. Крім того, вони оселилися не тільки в Києві, але й по інших містах, і то раніше від оселення в Києві.

А тим часом знаходимо ім'я Русь прив'язаним тільки до території Києва, і тільки пізніше, з Києва воно перейшло поволі на сусідні землі, на племена, що визнавали над собою владу Києва.

Крім того, ім'я “Русь” фігурує в різних чужинецьких документах значно раніше від приходу Варягів до Києва, і все ж воно завжди відноситься до землі Київської та народу, що на ній жив.

Варяги прийшли до Києва в другій половині IX ст., а тимчасом автор життя св. Григорія Амастранського, що було написано в першій половині IX ст., себто до приходу варягів, описуючи напад “руських” на Амастру, вжив про них такого виразу — “народу, **всім відомого**, як народу суворого й безжалісного”.

Життя св. Стефана Сурожського, згадує про напад “руського князя Бравліна” на Сурож, що знаходився на південному березі Криму, при кінці VIII ст. чи в початку IX ст.

Грецький патріярх Фотій, описуючи в 866 р. напад “русинів” на Царгород в 860 р. називає їх, як і життя св. Григорія, — “народом, **всім відомим** своєю жорстокістю та войовничістю . . .”

Давні українські літописи приписували цей останній напад на Візантію в 860 р. русинам із Києва, і цей факт набирає особливе значення, з огляду на загальну тенденцію літопису в'язати ім'я русинів і з Варягами, яких **шене було** в Києві.

Так звані “Аннали Бертиніяні”, себто Бертиніянський Літопис, якого автор помер у 861 р., повідомляє нас, що в 839 р. прибули до Інгельсгейму, по дорозі з Константинополю, численні послы “короля руського, на ім'я хакана”, яких було виславо раніше до Константинополю на пересправи з імператором Теофілом, але які не могли тепер повернутися звичайною дорогою додому, бо їхній шлях “перерізали численні й дикі варвари”, і тому імператор скерував їх на Інгельсгейм. Ці послы “називали себе і свій нарід іменем Русь”.

Щодо титула “хакан”, то він походження хозарського, і великі князі київські вживали його аж до XII ст.

Таким чином, як бачимо, ще до приходу Варягів до Києва існував там “король” чи “хакан” руський, і численні звістки про напади русинів на чужі землі засвідчують, що там існував уже якийсь сильний військовий організм, що давався відчувати на великі віддалі.

4. Русь — Київщина.

Зрештою, в цьому самому Несторовому літописі, що твердив, ніби ім'я “руське” принесли з собою Варяги, зустрічаємо ми й натяки на існування іншої давньої думки, що Русини були власне Поляни, старі мешканці київської землі, і що це ім'я не було якимсь чужинецьким іменем, принесеним здалеку, але таки місцевим, — так, говорячи про слов'янську мову і ототожнюючи її з мовою “русською”, літопис уживає несподівано ім'я Полян, — очевидно тому, що ім'я “Русини” і “Поляни” були тоді тотожні.

Маємо також безпосередню вказівку, що князівська дружина, складена головно з новгородців та варягів, і яку князь Олег привів із Новгороду до Києва, почала називатися “руською” тільки **після** прибуття до Києва (Іпат. Літ. 13)

Таксамо говорячи про військо Ярослава, літопис розрізняє Киян, яких він зве “Русинами”, від Варягів (Іпат. 100.)

З точки погляду етнографічної. Літопис зрештою завжди відрізняє Київську землю, **як справжню Русь**, від інших земель і князівств, що належали князям цієї самої династії Рюриковичів. Так, напр., коли кн. Святослав Ольгович тікає з Новгороду до Києва, до брата, він, за виразом літописця, тікає “в Русь” (Іпат. 207). Кн. Юрій Суздальський, йдучи війною на Киев, іде “в Русь” (Іпат. 207). Полоцькі князі не слухаються Мстислава, коли він їх кликав “в Руську землю в помощь” (до Києва). Князі Мстиславичі розмінюються подарунками: київський Ізяслав дає дари “от Руських земель і од всіх царських земель” (себто речі київські та візантійські), а Ростислав смоленський дає “от верхних земель і от Варяг”. (Іпат. 322).

Нерідко Київщина, як Русь, протиставляється в Літописі не тільки північним землям, але й Волині та Галичині. Так, Ізяслав, вигнаний з Києва на Волинь, з великою вдячністю згадує, що його дружина вийшла з ним “з Руської землі”, а при переході з Волині на Київщину зазначає він, і інші, що він вступив “в Руську землю”.

Зрештою, коли Рюрик пробуває в Овручу, в Деревлянщині, в теперішній Волині, а Святослав, його сопровитель, кличе його в “Русь” до Києва, то початкове, основне зна-

чення цього слова виступає зрештою цілком ясно: Русь — це земля племені Полян, Русини — це перш за все Поляни, хоч пізніше це ім'я й почало з XI — XII ст. обіймати спершу всю Україну, а потім і всю Східню Європу, підбиту київськими князями в одну могутню державу.

Підводячи отже підсумки, треба визнати, за проф. М. Грушевським, що “Русь було спеціальне ім'я київської околиці, Полянської землі ... і його треба вважати тубільним споконвічним іменем Київської околиці. Звертає на себе увагу й співзвучність цього імені з тутешньою річкою Россю, найбільшою — після Дніпра — річкою Полянської землі”.

5. Поширення руського імені.

З розростом сили й впливів Києва, столиці Полянської землі, столиці Руси, зростає й значення імені “Русь”, — воно поширюється перше на всі землі і на всіх людей, що знаходяться під зверхністю Києва. В момент свого найбільшого розвитку, Київська держава об'єднала під собою всіх східно - європейських слов'ян, відомих під різними іменами — отих всіх деревлян, дреговичів, угличів, тиверців, сіверян, радимичів і т. д., і покрила їх всіх своїм іменем, що зробилося таким славним в Європі, що й пізніше, коли Київська держава занепала до ролі маленького князівства поміж іншими подібними князівствами, мешканці тих земель, що були колись гід зверхністю Києва, продовжували називатися “русинами” або “руськими”.

Тому в різних чужиненьких документах XII — XIII ст. не рідко зустрічаємо ім'я “Русь”, пристосоване до земель, що не мали в дійсності на це ім'я найменшого права. Ось один красномовний приклад:

Ми вже згадували, що коли кн. Суздальський вирушив війною на Київ, він ішов війною “в Русь”, — інакше кажучи, тим ясно виявлялося, що його Суздальщина за Русь не вважалася, — тим не менше, папа Григорій IX, скеровуючи свою булю до Юрія II, спадкоємця Юрія I Суздальського, заадресовує її “Королеві Руси” (в 1223 р.), чи в латинському тексті “рекс Руссiе” — Росії.

В цій адресі ми знаходимо аж дві помилки: поперше кн. Юрій II, як і Юрій I, ніколи не був “королем”, а по друге не був “королем **Руси**”, — він був просто князем Суздальським, — тодішні князівства називалися від імени міста, де проживав князь.

В ті часи на ці помилки ніхто не звертав особливої уваги — князівства продовжували називатися іменем своєї столиці, і навіть коли народилося Московське царство, воно називалося впрост Московським, від імени столиці Москви, а на чужиненьких мапах фігурувало все, як “Московія”, — але пізніше такі помилки, як вищезазначені, використовувалися московськими імперіялістами в їх претензіях на панування над землями “руськими”, і на перебрання титулу Росії.

Отже тим часом, як північні землі все називалися від імени своєї столиці, Суздаля чи Москви, українські землі продовжували називатися “руськими”, а іноді вже й українськими.

Гетьман Богдан Хмельницький, пишучи листа до турецького султана підписався 14 жовтня 1648 р., як “гетьман Запорозьських Козаків і **всіх Русей**”.

Відповідаючи в 1649 р. польським послам, він так сказав їм:

“Тримайте собі вашу Польщу, але Україна залишається нам, Козакам. Я звільню руський нарід з-під польського ярма”.

В цих коротких словах гетьмана, бачимо, що він уживає аж трое імен, щоб визначити один і той самий нарід, одну і ту саму землю — Україна, козаки, руський.

Проте, цілком ясно, що Хмельницький, говорячи про “руський нарід”, мав на увазі тільки український нарід, бо московський нарід, що пізніше прибрав ім'я “русского” зовсім не був під польським ярмом, і тому його не треба було звільняти. Таксамо, коли Б. Хмельницький називав себе “гетьманом **всіх Русей**” — він уважав, що в цей його титул входили всі дійсно “руські”, себто українські землі, московські ж землі для нього, як бачимо, зовсім не були “руськими”.

Таксамо, коли Ян Радзивил, командант польського війська і гетьман Литовський, писав в 1653 р. до Господара Валахії про війну польсько - українську:

“... Це буде наш останній бій: кінець Польщі або кінець Руси” (в лат. тексті “Руссіе”), то він під іменем Руси визначив Україну, не маючи навіть гадки про Москву, що була тоді цілком поза конфліктом.

Проте московські царі почали з свого боку виявляти претенсії до Руського імени. Як писав справедливо, з цього приводу Карло X, король шведський, Хмельницькому в 1657 р., московські володарі **все мали претенсії на титули, до яких не мали ніякого права.**

6. Москва — третій Рим.

Так, в XVI ст. московські царі надумалися прикрасити себе титулом “спадкоємців Риму й Константинополя”, що називався другим Римом, але упав пір ударами турків, і створити з Москви — третій Рим! Тоді вони витворили навіть легенду про те, ніби імператорські клейноди з Константинополю були перевезені до Києва, а з Києва до Москви, яка таким чином робилася спадкоємницею Римської Імперії.

Тому, що історія цієї легенди дуже важлива для зрозуміння факту, як Московія зробилася Росією, а справжня Росія чи Русь прибрала ймення України, необхідно її тут оповісти.

Давня легенда, що виводила московську династію від варязьких князів, видалася московським імперіялістам занадто скромною, неvistачальною, і тому було навмисне витворено іншу. За цією новою легендою, московські князі походили не більше й не менше, як від родини римського імператора Октавіяна Августа, що, мовляв, мав брата Пруса, який оселився в країні, яку пізніше назвали Прусією (насправді ж назва цієї країни походить від литовського

племени Прусів, що там проживали). Цей легендарний вигаданий Прус мав бути прадідом Рюрика, що від нього походили московські царі.

Щоб підсилити цю легенду й зробити її більш імовірною, було створено ще й другу легенду: імператор Візантії, Константин Мономах ніби офіційно визнав високе походження Рюриковичів і післав Володимирові Мономахові, великому князеві київському, імператорську корону і одяг, що потім перейшли — натурально! — з Києва до Москви, і з того часу завжди вживалися при коронації московських великих князів, а потім і царів. (Константин Мономах помер, коли Володимирові було тільки два роки!)

Але й цього не вистачало московським можновладцям, що захворіли на манію великості: був створений т. зв. роман про Вавилонське царство, і в цьому романі оповідалося, що імператорські клейноди, які Володимир Мономах отримав свого часу з Візантії, і що потім перейшли до Москви, походили . . . аж із давньої Вавилонської імперії і прикрашали голову й плечі самого Набуходоносора!

З огляду ж на те, що давній Рим мав потім папу, який виводив свою духову владу від апостолів Петра і Павла, Москва, як спадкоємниця того Риму, не могла залишатися позаду, — отже вона сперлася на легенді про перебування апостола Андрія в Києві: — “Тому, що Русія була охрищена від Апостола Андрія, вона мовляв, не тільки була рівна латинському Римові, але й самій Греції (від якої, як знаємо, залежала була довгий час московська церква), бо Росію охристив безпосередній учень Христа, названий — Первозванним!”

Були створені навмисно ще й інші легенди, але й вище-згаданих досить, щоб зрозуміти, як Москва підготовляла собі ґрунт для того, щоб проголосити себе “Третім Римом” в східній Європі і посягнути на ім’я Руси, славу Києва, — за вивченими легендами, як бачимо, і імператорські клейноди й навіть сам Андрій Первозваний мусіли виємігрувати до Москви і служити плянам московського імперіялізму.

Перший Рим, як навчали московські ідеологи, загинув від руки еретиків, Другий Рим — Константинополь, загинув від руки невірних — турків, але Москва — буде Третім Римом, православним і могутнім. Четвертого ж Риму ніколи не буде, Москва пануватиме вічно, мабуть, тому, що “Бог Троїцу любить”, як каже народня приповідка.

Такі приблизно думки розвивав в своїм листі до в. кн. московського Василя III старець Філотей, якого потім зроби́ли “святим”.

Такі ж думки розвивав пізніше і митрополит Зосима в 1492 р. в. кн. Іванові Васильєвичеві.

Іванові Лютому не залишалося нічого, як тільки поробити з того всього відповідні висновки, і він їх зробив, наказав вкоронувати себе на царя (цар походить від цісар, цезар, імператор).

А 42 роки пізніше, син Івана Лютого Теодор зробив остаточний крок: запросивши до Москви грецького патріярха Єремію, від якого залежала ще тоді московська церква, подарунками схилив його визнати незалежність московської церкви і висвятити їй власного патріярха.

Виконуючи цей урочистий акт висвячення Іова на патріярха, Царгородський патріярх Єремія тоді в промові, зверненій до царя Теодора, сказав, виявляючи добре ознайомлення з вищеописаними легендами:

“Давній Рим згинув від ересі; другий Рим, Константинополь, знаходиться в руках поган (дарма, що мусульмани не погани!); ти ж, о великий царю, маєш руську імперію, третій Рим, бо твоя побожність перевищила всі інші імперії, і ти, єдиний в усьому світі, — справжній християнський володар”.

Так, легенда “Третього Риму” знайшла своє офіційне завершення.

Але, як ми вже бачили, шлях до “Третього Риму” мав необхідно пройти через Україну й її славний Київ.

Тому треба було зробити все можливе, щоб довести, що Москва — законний спадкоємець Києва та його народу. І тому, рівнобіжно з розвитком легенди про Третій Рим, збільшується кількість випадків, коли Москва називає себе “руською”.

7. Москва привласнює ім'я Руси.

Проте, це привласнювання чужого ймення не проходило без дипломатичних інцидентів, і навіть воєн, бо, хоча сам український нарід не мав у ті часи сили на те, щоб процесуватися з Москвою за своє давнє історичне ім'я, це робили, замість нього, польські королі, які, посідаючи Україну, носили також титул короля “всіх Русей”.

Зрештою, як знаємо, Москва вийшла переможницею з цих воєн із своїми сусідами, і таким чином ніхто вже не зміг заперечувати їй право носити ім'я “руське”.

Таким чином, московська мова зробилась офіційно “мовою русскою”, а мова давніх Русинів Києва була заборонена по школах, і дуже довгий час також в друку та в театрі.

Всі вчителі й професори Правобережної України, себто власне Київщини, Волині, Поділля, Холмщини, до революції 1917 р. отримували, для заохочення, крім звичайної платні, ще й надлаток — “за обрусеніє края”. Землю давньої Русі гребало було отже “русифікувати”, бо назва “русский” зробилась тождною із “московський”.

І тому великий український патріот часів Катерини II, Григорій Полетика, гаданий автор славнозвісної “Історії Русов” писав в тій книжці мелянхолійно:

“Відомо, що перше ми були тим, чим тепер московити: уряд, першенство і навіть саме ім'я Русь перейшло до них...”

Привласнивши собі “руське” ім'я, Московський Уряд почав називати український нарід — малоросами, а московський нарід — великоросами, хоча українці все були більші за москалів.

8. Малоросія і Великоросія.

Варто прослідкувати, звідки й як пішла ця нова назва.

Ця нова назва українського народу — малороси, має характер цілком політичний і тому шгучний, бюрократичний, самому народові не властивий.

Кн. Андрей Боголюбський, один із перших здійснювачів політичних ідей московського імперіялізму (дарма, що тоді Московської держави ще навіть не існувало!), коли нищив Київ в 1169 р., особливо обдираючи церкви та монастирі і забираючи до Суздаля, столиці свого князівства, все, що знаходив цінного, і навіть книжки, ікони і дзвони, явно виявив свій намір: він хотів знищити в Києві не тільки політичний центр тодішнього українського народу, але й його релігійний центр.

Київ був єдиним осідком митрополита на всі тодішні князівські столиці.

Кн. Андрей Боголюбський, що, неважаючи на своє варварське поводження з населенням і церквами Києва, отримав від вдячної московської історіографії титул Боголюбського, збудував тоді у Володимирі на Клязмі прегарний собор і звернувся з проханням до Константинопольського патріарха висвятити для його князівства окремого митрополита.

Але патріарх рішуче від цього відмовився.

Тоді Андрей Боголюбський, щоб звільнити свого єпископа від залежності від київського митрополита, післав його на висвячення не до Києва, а безпосередньо до Константинополя. Але єпископ заплатив амбіцію свого князя життям, і ідея окремого митрополита в Суздалі була тимчасово залишена, та сладкоємці Андрея Суздальського продовжували його політику й умовили, зрештою, київського митрополита переїхати з зруйнованого й збіднілого Києва перше до Володимира на Клязмі, а потім до Москви.

Цілковато натурально, політика суздальських князів викликала велике незадоволення серед законних спадкоємців слави й влади Києва — князів Галицьких і Волинських, які, як безпосередні продовжувачі культурних і історичних традицій Києва, мали далеко більше права на перебрання й релігійного центру, ніж князі суздальські.

Дуже скоро почали вони представляти ці свої законні права перед Константинопольським патріархом.

В 1303 р. їх зусилля дійшли skutku, і Константинопольський патріарх створив Галицьку митрополію, яка — в відношенні до Київської митрополії — називалася Митрополією Малої Росії. Київській же митрополії був наданий титул — митрополії Великої Росії.

Ці терміни зустрічаються вперше в офіційних документах Візантійських Імператорів та Константинопольських патріархів в рр. 1347, 1354 і далі.

Ні в якому попередньому документі цих термінів не знаходиться.

Титул Галицького князя Юрія II в одному листі з 1335 р., де він називається “Деї Гратія Дукс тотіус Руссіе міноріе” виник під впливом тієї церковної термінології. І в цьому випадку також “Мала Росія була Галичина в протиставленні до Великої Росії — себто Київської України. Не треба ж забувати, що справжня “Росія”, — а значить і “Велика” була земля Київська, а Галичина почала називатися “руською” землею тільки в XIII ст., а північні землі ніколи ще тоді не називалися “руськими”: титул “руський” ввійшов в атрибути великих князів московських тільки в XVI ст., а тут ми маємо лист із 1335 р!

В цій церковній термінології латинська назва “мінор” і “маойр” набувають значення не більший та менший, а “молодший” та “старший”. Тому то пізніші папи, як добрі знавці латинської мови, коли вживали терміни “Великоросія” для Московщини, що вже стала Росією, і “Малоросія” — для України, вживали слова не “мінор” і “маойр” а “магна” і “парва”. (Порв. булю папи з 1784 р.)

Розділ митрополій, переведений в 1303 р., не був проте остаточним. Суздальські князі, як ми вже бачили, зуміли притягнути до себе митрополита Петра, який, як митрополит галицький, мав перше титул митрополита “Малої Росії”, і таким чином, коли перейшов до Суздаля, був митрополитом “всея Великої й Малої Росії, себто Київщини і Галичини.

Як що ми приймемо під увагу величезний вплив, який мала в ті часи церква взагалі, і її митрополит зокрема, то можна зрозуміти, як термінологія, що була раніше чисто церковною, знайшла швидко відгомін і в цивільних документах та державних актах, і поволі **прийняла цілком інакше значення**: так, в Переяславському договорі 1654 р. термін Малоросія вже прикладається до України (а не до Галичини), об’єднаної з Москвою, що зробилася Великоросією, тимчасом, як Волинь і Галичина, які перші носили назву Малоросії, залишилися при Польщі і втратили цю назву.

Пізніше, як знаємо, Поляки намагалися причепити Галичині назву “Малопольщі”, що мала б заступити давню назву Малоросії.

Андрусівський трактат 1667 р., що розділив Україну між Польщею й Росією, знає тільки “Правобережну” і “Лівобережну Україну”.

Але потім, Лівобережна Україна продовжує називатися в офіційних документах Малоросією, але Правобережна Україна не знала іншої назви, як тільки “Україна”.

З свого боку, українці Галичини, Буковини й Закарпаття, загрожені в своєму національному існуванні асиміляційною політикою мадярів та поляків, продовжували називатися стародавнім іменем “русинів”, намагаючись спертися на славні традиції Київської Русі та Волинсько - Галицької Держави.

Проте, вони ніколи не називалися “малоросами”, хоч як московські письменники та журналісти й не намагалися накинути їм цю назву, — вона залишалася цілком штучною, канцелярійною, і в народні маси не проходила. І то не тільки в Галичині та в Буковині, але і в Придніпрянській Україні, де в народніх піснях та переказах, ми ніколи не стрічаємо назву Малорос чи Малоросія, а тільки українець та Україна, або козак і Гетьманщина.

9. Козаки. — Гіркани.

Щодо походження і значення слова “козак”, історики довго не могли погодитися між собою і складали найріжнороманітніші здогади і теорії.

Дехто твердив, що слово “козак” походить від “коза”, бо козаки були, мовляв, швидкі, як кози, і їли козяче м'ясо.

Та цю теорію, створену десь коло 1580 р., дуже швидко відкинули, і український історик Грабянка сформулював другу, яка здавалась більш правдоподібною, і то тим більше, що була приємніша почуттю народньої гордості.

Отже, Грабянка твердив, що слово “козак” було ніщо інше, як тільки залишок імени давнього народу хозарів, “які походили від найдавнішого народу Скитів, що були в безпосередньому спорідненні з першим сином Афета, Носвого сина”.

Таке славне походження слова “козак” дуже сподобалося нашим прадідам, і вони продовжували збогачувати галерею славних предків, і таким чином давню “Козакію” зблизили з “Гірканією” на Кавказі, про яку писав свого часу Константин Порфирородний, візантійський імператор (905 — 959), що за нього прийняла християнство кн. Ольга. В тій кавказькій Гірканії дуже легко було знайти Козакію, бо “гіркус” по українському значить козел.

Були спроби вивести козаків з давнього народу Касогів, про які згадували наші літописи X ст. Ця остання теорія видалася навіть дуже ймовірною, бо від Касогів пішли сучасні Черкеси, чи Черкаси, а в Україні один із більших осередків українських козаків і називався Черкаси, як і досі називається.

10. Черкаси.

Багато давніших московських істориків, які вбачали в українському народі — нарід цілком від московського відмінний, називали українців одночасно козаками або черка-

сами. Ця назва була знайдена вперше в Московському літописі, який зветься Воскресенським, і послужила московському історикові Карамзинові для випрацювання теорії про походження українських козаків від Черкасів, які в свою чергу були недобитками давніх номадів — Чорних Клобуків, Торків та Берендеїв.

Та проф. Мих. Грушевський в своїй славній десяти томній “Історії України - Руси” виказав незаперечно, що всі ці теорії про походження козаків та їх імени цілковито схиблені.

Без сумніву, — писав він, — “ім’я дніпровських Черкас має центральне значення в розвої цих теорій і поглядів. Ім’я звучало і звучить, як назва якоїсь колонії, осади черкаської; подібність імени нагадувала кавказьких Черкасів (Черкесів), і нічого неможливо не було в тому, що справді якась купка кавказьких Черкасів, захоплена якимсь рухом кочовників, залетіла сюди й залишила тут своє ім’я В кождім разі оселення Черкас було річчю такою давньою, що в середині XVI ст. (Коли склалися ті всі теорії Є. О.) не можна було вже мати про це ніякого докладного поняття Якогось сліду оселення більшої маси Черкасів ми не маємо, — та й скільки б їх не було, вони мусіли розгубитися майже без сліду підчас ріжних колонізаційних пертурбацій, так що при кінці XV і в XVI ст. в кождім разі не могло бути мови про якусь черкаську колонізацію на Подніпров’ї.

“Але замок черкаський з кінцем XV ст. стає осередком пограничної української вольниці, яка своїми зачіпка-

ми з Татарами та всякими стрічними й переїзжими (в тому числі із московськими послами та купецькими валками) робила багато шелесту. Етнічна форма цього імени, привична московському вуху, що знало добре Черкасів п'ятигорських (на Кавказі), надавалась дуже добре для означення цієї нової, голосної вольниці. І так “Черкаські люди”, або просто “Черкаси” стало означенням для української козаччини в московських кругах, а своєю назвою викликаючи в уяві поняття чогось чужородного, піддало московським книжникам ідею зв'язати цю пограничну людність з чорноклобуцькою, що жила в тих же околицях в XI — XII вв.

“Російські ж історики XIX ст. (Карамзин) постаралися без ближчої аналізи фактів і обставин надати цій старій гіпотезі наукову ніби форму і стали виводити козаччину від чорноклобуцької людности, хоч вона, підчас колонізаційних переворотів XIII ст., мусіла розсіятися й зникнути без останку”. (т. VII. ст. 69 — 71).

11. Справжнє значення імени “козаки”.

Назва “козак” турецького походження, і тому її ніяк не можна приймати за покалічення давнього терміну “хазар”.

В словнику мови половців з 1303 р. ми вже знаходимо слово “козак” у значенні— вартівника, або навіть передової сторожі.

В татарській світі, з яким Україні прийшлося жити в дуже близькій стичності в XIII — XV вв., козак означає віль-

ну людину, пригодника, або й волоцюги, розбійника, людини бездомної, неосілої.

В такому значенні слово “козак” переходить і до народів, що мають із татарами торговельні зносини — себто до італійців у Криму, до москалів і до українців.

В переписках на синаксарі XII ст. міста Сурожа (Судак) знаходимо записку, очевидно, сучасну, про якогось молодика Алмальчу, якого забили “козаки” в 1308 р.: козаки тут — кримські чи степові розбійники, татарські чи які інші.

В статутах кримських генуйських колоній 1449 р. не раз згадуються козаки з Кафи та інших генуйських міст, що займалися добичництвом.

На пограниччі московської людности, в Рязанській землі, першу звітку про свійських, рязанських козаків, як легке військо, ми стрічаємо в 1444 р.

Про походження Донських козаків, російський історик Шмурло так писав:

“Донські козаки походять від селян, кріпаків, втікачів, злочинців та всякого роду бездомного люду, всіх тих, кому занадто тяжило державне життя, визиск землевласників, несправедливість суддів, або тих, хто втікав від накладеної кари . . . ”

Про українських козаків документальні, вповні виразні згадки маємо з 1490 рр., а менш ясні натяки ще з 1470 рр.

Проте, в тих звітках, що дотикаються України, слово “козак” зустрічається в різних значеннях, які віддають різні відміни цього поняття.

Отже, тут бачимо козаків першза все в значенні — степових розбійників, здобичників. Потім, в значенні людей рільних, нікому не підлеглих: “вільний козак” — стало органічним поняттям в пізнішому козачому житті. Зрештою — в значенні людей бездомних, неоселених, без певного заняття, що займаються головно здобичництвом по степах та партизанською війною з татарами.

Як бачимо й знаємо, ім'я козаків не було виключним іменем українців, — прикладалося воно й до всіх степових розбійників взагалі, і до донських зокрема, — але зрештою причепилося головно до козаків українців, бо було їх найбільше, а подруге були вони найбільш відважні, найбільш завзяті в своїх військових походах, і тому стали в світі найбільш знані й славні. Коли ж їх отамани, чи гетьмани зробилися справжніми володарями Війська Козацького Запорозького, ім'я козаке стало ніби новою національною назвою всього українського народу. Та, з упадком того Війська Козачого, і ця нова назва, що хоч і обіймала ніби весь нарід, але в дійсності визначала тільки певну, військову класу людей, не прикладаючись, напр., до селян, мусіла поступитися перед найновішою і одночасно стародавньою назвою — українець, Україна.

12. Україна.

Тепер ця назва охоплює всі землі, де живуть українці, і весь нарід, що живе на тих землях: назва “українець” стала в останньому столітті справжньою національною назвою всього того народу, що в старовинні часи носив славну назву Руси.

Не зразу це сталося. Прошло чимало часу, поки ця нова національна назва остаточно витіснила стародавню. І, наприклад, Карпатська Україна аж до 1938 р. називалася Прикарпатською Руссю, а її населення вперто називало себе — русинами.

Так, русинами, але не “русскими”, як називали себе москалі.

І в цьому є глибокий зміст: “русин” — це йменник, це слово, що визначає особу, що діє, що існує; “русский” — це прикметник, слово, що означає приналежність до чогось, якусь якість того чи іншого йменника; слово “руский” означає те, що належить (чи колись належало) Русі, чи русинові, бо й дійсно, ті люди, що колись жили на московських землях, ніколи не були “русинами”, вони були тільки “русскими”, приналежними до Русі.

Тим часом, як русини — то люди, що володіли не тільки своєю землею, яку ми тепер звемо українською, але й тими північними землями, що називаються “русскими”.

Тому, і карпатські чи галицькі українці, коли ще не називалися “українцями”, гордо називали себе “русинами”, але ніколи “русскими”.

Назва Україна зустрічається вже в літописах XII — XIII вв. і означає “пограничну землю”. Так, коли в 1187 р. помер кн. Переяславський Володимир Глібович, що вславився був своїми пограничними війнами з половцями, літопис зазначив, що за ним “вся Україна постона”. В 1189 р. коли Ростислав Берладничич пішов походом на подністрянське Пониззя, літопис відзначив, що він пішов “ко Україні га-

личській". В 1215 р. літопис знову зазначив, що поляки зайняли "Берестя, Угровеськ, Верещин, Столп'є, Комов і всю Україну" (себто насправді тільки забужанську пограничну землю).

Мешканці пограниччя звалися "українцями".

При кінці XV ст. і все XVI ст. ця назва також означає пограниччя: згадуються "україна" руська, київська, волинська, брацлавська, подільська: уживається подекуди вираз в множині "по українках", прикметник — "українний", назва людей — "українники".

Тільки з кінцем XVI ст. і поч. XVII ст., з розвитком козащини, "Україна" стає географічною назвою для середньої Подніпровщини, себто для півн. частин Київщини та Брацлавщини, і тоді повстає й назва — "українці" — для мешканців тієї України.

За Хмельницького, разом із козацькими завоюваннями, назва України поширилася й на західні землі. В 1657 р. гетьман Виговський домагається від шведів "права цілої старовинної України, або Руси, де бувала грецька віра і де є ще мова, аж до Висли".

Тут Україна, як бачимо, цілком ототожнюється з давньою Руссю.

В 1670 р. гетьман Петро Дорошенко в листі до польського сойму ототожнює український нарід із давнім "руським": "Всі духовні й світські руського православного українського народу стани".

В Зах. Європі назву України спопуляризував найбільше французький інженер Боплян своєю книгою “Дескрипціон д’Юкраїне” (1649 р.) та великими мапами “Делінеатіо спесіаліс ет аккурата Україне кум суїс палатінатібус” (1650 р.). Тут до України зараховані були й західні землі: Люблинщину, Белзчину, Волинь, Покуття.

Головно ж вживали назви України для земель козацької держави по обидва боки Дніпра, — Запорозжя ж до України не зачислявали.

Відомий маляр Гондіюс, що зробив славний портрет Богдана Хмельницького в 1561 р. підписав його: “Плебіс Україненсис Дукс” — себто Вождь Народу Українського”.

Цікаво, що спершу навіть і царські московські уряди, що пізніше так переслідували та забороняли назву “Україна”, вживали її в її політичному та етнічному значенні.

Так, напр., цар Петро I, що започаткував систематичну політику нищення всяких виявів самостійного життя в Україні, в трактаті з Туреччиною, вживає ще назви Україна:

“... Хоча Туреччина мала претенсії на Україну по обох берегах Дніпра ...”

Той же цар Петро I написав був такі багатомовні слова:

“... Український нарід дуже розумний, але це може бути нам не дуже корисним ...”

Отже, як бачимо, для Петра I український нарід був ще окремим, “українським”, а не малоросійським народом.

Російський історик проф. Шмурло писав в своїй “Історії Росії”, що з перемогами Петра I в Україні “закінчився процес переформування Росії з **московської** держави в державу європейську ... На полях Полтави народилася нова **Росія ...**”

13. Народження Росії — смерть Руси.

Проф. Шмурло має рацію, коли говорить за **народження** Росії при Петрі I: дійсно московська держава перетворилася в Росію з 1713 р., коли цар Петро наказав усім своїм дипломатам домагатися від чужинецьких держав, щоб вони залишили назву “Московщина”, чи “Московська держава”, а вживали тільки назву Росія, що стверджувала панування Москви над Україною, давньою Руссю, чи Росією, як її звали в латинських текстах.

Але народження цієї нової назви означало смерть давньої, народження Росії означало смерть Руси, і намагання українського, давнього народів русинів, **знайти собі нове ім'я, що гарантувало б його національну незалежність, що не давало б можливості московським шахраям грати на помішанні назв Росія з Руссю.**

І тому, не тільки українські письменники - патріоти, але й простий український нарід починає уникати давнього свого імени “русин”, “руський”, а починає вживати все частіше назву “Україна”, “українець”, що була йому так само рідна й знайома, як і назва “Русь”, але не давала можливості помішань і шахрайської гри.

Тому-то в народніх піснях та козацьких думках, що дійшли до нас аж від XVII та XVIII ст. ви ніколи не зустрінете назви “малорос” чи навіть “русин”, а тільки “козак” та “українець”, ніколи “Малоросія”, але тільки “Україна”, де ця назва завжди означає “рідний край”, “батьківщину”.

В думі про Байду, козацького гетьмана, що був забитий в 1576 р. турецький султан обіцяє йому зробити його “царем всієї України” ...

На землях Зах. України, що знайшлися під Австрією, не відчувалася так загроза російського імперіялізму, і тому, хоча письменники та політики, солідаризуючись з українським народом під Росією, почали в XIX ст. теж поволи залишати давнє національнє ймення “русин” і називатися “українцями”, простий нарід довго ще не відчував цієї потреби, і носив стару національну назву, — в більшості аж до першої світової війни, коли і західнім українським масам прийшлося запізнатися ближче з московськими військами і з московською імперіялістичною політикою.

З того часу процес ширення назви “Україна”, “українець” пішов велитенськими кроками наперед, і тепер нема вже кутка української землі, де б українці називали себе — окрім ренегатів і зрадників — інакше, як українцями.

І нема тепер вже кутка на білому світі, де б уже не знали про Україну і про український нарід, — хоча ще яких двадцять — тридцять років тому, за цю нашу нову національну назву приходилося зводити завзяті бої на сторінках преси, своєї й чужої, що була під впливом московської пропаганди і вперто називала українців “малоросами”, “рутенцями”, чи навіть “поляками” чи “русинами”.

Тепер навіть наші найбільші вороги мусіли прийняти наше нове національне ім'я і мусіли назвати Советську Республіку, що вони накинули силоміць українському народові — таки **Українською**.

Отже ми знову маємо вже всім нам спільне, дороге національне ім'я — символ і запоруку нашої соборної, всім нам спільної, державности.

Залишається ще нам тільки надати йому того давнього блиску, тієї давньої слави, що мало їх колись давніше ім'я наше — Русь, — щоб була Україна, як колись давня Русь, славна поміж всіма народами землі, і щоб саме ім'я її викликало подив і пошану.

Для цього нам треба тільки — єднання, відваги, витривалости і творчої праці!

Коли будемо поважати самі себе, тоді поважатимуть нас і інші.

Наш Державний Герб

Основна ідея герба, як особливої відзнаки, це — **ідея власности, приналежности**. Вона виникла майже одночасно з самою власністю: коли власник якоїсь речі хотів відзначити, що вона належить йому, а не комусь іншому, клав на нього свій знак. Цей знак треба було зберігати без всяких змін при всяких обставинах, щоб ні в кого не виникало ніяких сумнівів що до того, хто його поставив, і кому та річ приналежить.

Практичні потреби примушували — в інтересах дітей, родин, — передавати цей знак спадково, бо тільки при такій спадковій передачі, можна було забезпечити якусь річ за родиною, — і так виник і розвинувся простіший родинний, а потім і родовий знак, чи герб.

Саме слово **“герб”** не наше, навіть не слов'янське. Воно, мабуть, німецького походження, бо в німецькій мові існувало здавна слово **“ерб”**, себто — родовий, спадковий, і **“ербе”** — родовий спадок. В усякому разі, у нас до XVII ст. воно не було відоме.

В давніх наших літературних пам'ятках зустрічаємо, замість нього, слово “знамено”. Так, в Руській Правді кн. Ярослава зустрічаємо кару в 12 гривен за “роззнаменовання” борти, — себто за знищення на лісовому вулику знака власности.

В найдавнішій нашій літописі відмічено, що послы кн. Ігоря, підписуючи договір з греками, мали свої окремі печатки, себто прилади, якими ставили свої родові чи особисті “знамена”.

Український археолог др. Михайло Міллер недавно — вже в 1947 р. — читав на З'їзді Української Родовідної Установи свою студію про “Походження старо - українських знамен”, — отже він довів у ній, що герби нашого давнього українського боярства були властиво старими **родовими знаками власности**, що ними наші старі роди відзначалися один від одного, і відзначали ними свою власність. Саме слово “незнакомий” — означає властиво того, хто не має **знаку роду**, з яким він зустрівся, або знаків родів, які тому родові були відомі.

Для нас цікаво відмітити цей факт, щоб відзначити, що в Україні з найдавніших часів існували свої “герби”, чи “знамена”, як їх тоді називали, — бо ще недавно в науці існувала думка, ніби звичай вживати герби прийшов до нас із Заходу в досить пізній час, аж десь у XII ст.

Один із таких родових гербів чи “знамен” дому Вел. кн. Володимира Великого і був тризуб, який ми знаходимо на його монетах, подібно до того, як ми і тепер бачимо герби державні чи династичні, на монетах відповідних держав чи монархій.

Що тризуб був родовим знаком київської династії, це гідно з того, що знаходимо його не тільки на монетах св. Володимира Великого, але й на монетах його спадкоємців — Святополка, Ярослава Мудрого та Ізяслава Дмитра, що, зберігаючи його в основному, вносили в нього все ж деякі відміни.

З цього приводу дослідник українського мистецтва проф. В. Січинський, що присвятив справі “Походження тризуба” дуже ґрунтовну й цікаву розвідку, видруковану в “Українському Віснику” (Берлін) за 4. X. 1942, так пише:

“На цих останніх монетах значно губиться правильність рисунка тризуба, з’являється схематичність обрисів та плутанина форм у деталях. Видно, як протягом часу губиться розуміння рисунка, затрачується його значення й символіка, — явище природне і добре знане в еволюції мистецьких форм у всіх галузях прикладного мистецтва”.

Було дано дуже багато теорій, що намагалися з’ясувати, що власне означає той тризуб. Фантазія тут знаходила незвичайно широке поле до попису: вбачали в ньому й головку булави чи скіпетра, і князівську корону, і хорогву, і портал, і якір, і голуб чи взагалі якусь птицю, і стилізовану квітку, і лук із стрілою, та багато чого іншого.

Найбільше правдоподібно в’язали його з тризубом грецького бога моря Посейдона, що на монеті з мало - азійського міста Прієни, яку опублікував В. Січинський в вищеназваній розвідці, дійсно дуже наближається до форми володимирового тризуба.

Прієна відіграла свого часу дуже видатну. роліу в заселюванню берегів Чорного Моря грецькими поселенцями. Мешкальні доми Ольвії, з III ст., що лежала колись на лимані Богу, побудовані цілковито за типом домів в Прієні.

Култ Посейдона був поширений також у Босфорсько-Кимерійській державі, що, починаючи з V ст. до Р. Хр., почала об'єднувати грецькі колонії на берегах Керченської протоки. На монетах Босфорського царства досить часто зустрічається тризуб Посейдона, як володаря морів.

І це все піддає думку, що й Володимир Святий, якого фльота, після походів Олега та Ігоря, панувала на Чорному морі, міг привласнити собі **тризуб, як знак володаря морів.**

Але це — тільки здогади . . .

Мусимо проте відзначити, що знак тризуба зустрічався не тільки на монетах, — бачимо його також і на цеглах старокнязівських часів. Так, загально відомий знак тризуба на цеглах Десятинної Церкви у Києві, яку побудував був Володимир Св. в рр. 986 — 995, і яку цілковито знесли большевики, в своїй послідовній політиці винищування українських державних традицій.

Були знайдені тризуби і на цеглах Успенської церкви Володимира Волинського, що походить з 1160 р., та колишнього монастиря Апостолів, який вибудував, мабуть, кн. Волод. Василькович коло 1287 р.

Зустрічаємо тризуби і в орнаментальних прикрасах рукописних книжок, з XIII — XVII ст.

“Велике примінення знака тризуба в старокняжу добу, в різних матеріялах і різних предметах, — робить слушний

висновок проф. В. Січинський, — свідчить яскраво, що тризуб був знаком не тільки родовим — княжої династії, але набрав значення й державного в найширшому розумінні цього слова.

“Його широке примінення в різних випадках і на різноманітних предметах, та часте уживання в рукописах протягом XII — XIV ст., а навіть у століттях XVI — XVII, вказує також на особливо міцну традицію цього знаку, що вкорінився в народню свідомість та став його улюбленим знаком національним”.

Отже й не дивно, що коли в 1917 р. відродилася Українська Держава в Українській Народній Республіці, як продовження Держави Старокиївської Князівської та Козацької, Українська Центральна Рада вирішила прийняти за державний герб власне той давній володимирів тризуб. **22 березня 1918 р. був виданий закон, що визнав тризуб за український державний герб.**

Але тризуб не був єдиним українським давнім гербом, — були ще й інші, які Центральна Рада могла прийняти за український державний герб, але не прийняла.

Такими кандидатами на український державний герб були:

1. **Образ св. Михайла**, родова відзнака княжого роду Мономаховичів.

Вперше з'явився цей християнський, досить поширений в Європі знак, як тавро київського княжого роду на срібній печатці кн. Мстислава при грамоті Новгородові, з XII ст.

Не треба забувати, що св. Михайло, як і св. Ілія, перейняв був на себе ролю давнього Перуна, бога - громівника, і як такий, б'є громами й взагалі нищить всяку нечисту силу, — тому він дуже був популярний в нашому народі, як це видно зрештою з кількості в нас "Михайлів".

На печатці вел. кн. Мстислава Мономаховича, св. Михайло представлений, як переможець змія, якого поразяє в полум'яну пашу. Треба також знати, що в народньому тогочасному епосі **в змії часто символізовано степового воєра** Київської Держави -- половців, а пізніше татар.

Нащадки Мстислава Володимировича потім повторювали на своїх печатках — в дещо відмінному вигляді — образ св. Михайла. І з цього можна робити безсумнівний висновок, що цей знак не був випадковою відзнакою однієї особи, а став справді відзнакою, сталим "знаменом" княжого роду Мономаховичів.

Пізніше, як київська земля опинилася під Польщею, польська геральдика пристосувала старий герб київського князівства до київського воевідства, змінивши постать архангела, і оформила по новому давній знак. І таким чином образ св. Михайла, як володарський і державний знак Вел. Князівства Київського перетворився **в герб Землі Київської**.

2. До найстарших державних українських відзнак належить і **лев княжого роду Даниловичів**, що панував в давній Галичині та Волині.

Вперше, мабуть, пристосував льва, як державну відзнаку, на своїй печатці кн. Лев Данилович. На цій печатці фігурував з одного боку лицар, озброєний списами й щитом,

а з другого — лев на двох задніх ногах із піднятим до гори хвостом. Ця перша печатка датується 1316 р.

На печатці кн. Юрія II знак льва оформлено вже у справжній герб, бо фігура вміщена вже в полі трьохгранної форми, властивої для тогочасних гербових знаків.

Тут ми мусимо сказати два слова про **форми гербів**.

Серед західньо - європейського лицарства справжні герби, як ми їх тепер розуміємо, а не тільки як знаки чи “знамена” власности — з’являються підчас хрестоносних походів у XII ст., **внаслідок необхідности розпізнавати особу лицаря, закованого в панцер**. Тоді лицарі почали вимальовувати на своїх щитах (зрештою це робили вже й давні греки) різні емблеми, по яких вони й пізнавали один одного. Лицарські щити з емблемою на них, відповідно — за певними геральдичними правилами — оформлені, і породили теперішні герби, в яких ми все бачимо — щит, а на ньому — якусь емблему, якийсь рисунок.

Хоча західньо - європейські лицарі добирали собі емблеми довільно, з бігом часу, внаслідок тих же причин, що ділали в усіх знаках власности, ці емблеми зробилися спадковими родовими знаками.

Отже, лев зробився таким родовим **гербовим знаком галицько - волинської династії**.

Але від кінця третьої чверти XIV ст., він перестав уже бути знаком родовим, а переходить до категорії українських суто - державних знаків, бо з припиненням панування в Галичині роду Даниловичів, натурально зникає й їх **родовий** знак. Натомість галицький лев, силою утвердженої вже

традиції, залишається й надалі **знаком Галицько - Волинської Держави**. Галицькі князі іншого роду, а навіть і чужі королі, що панували по Даниловичах у Галичині, залишили, за звичаєм, льва і надали йому таким чином характеру справжньої галицької державної емблеми.

3. До старих геральдичних знаків України належить також і **образ озброєного лицаря - козака**, що фігурував у гербі Славного Війська Запорозького, а пізніше в гербі Гетьманщини.

Він виник десь у XVI - XVII вв.

Вперше, образ лицаря - козака з'являється документально на запорозькій печатці гетьмана Гната Васильевича в 1596 р. На ній зображено постать козака ще без мушкета, при одній тільки шаблі, підпертого в обидва боки руками.

Від 1620 р. лицар - козак на печатці "коша війська запорозького" за гетьманування П. Сагайдачного приймає на плече **мушкет**, як свою найхарактернішу гербову прикмету, а в році 1622 у віршах на похорон Сагайдачного вперше названо його "**гербом**" "**сильного війська запорозького**".

За останніх гетьманів під московським пануванням цей же герб став державним знаком автономної Гетьманщини, себто Лівобічної України, вживався він на гетьманських печатках і козацьких військових прапорах, полкових та сотенних, і називався в ті часи "**національним гербом**".

За гетьманування Б. Хмельницького, коли то вся українська державна територія була поділена на полки, а За-

поріжжя виділене в осібну військово - адміністративну одиницю, із загального козацького герба вилонився специфічний герб запорозько - січовий під власною назвою — герба “славного війська запорозького - низового.” Новий герб дістав, натурально, і свою зовнішню відміну, додаток до основної фігури лицаря - козака з мушкетом, — одну побічну геральдичну ознаку — **ратище чи спис**, що був, поруч постаті козака, застромлений в землю.

В такому вигляді цей кошовий запорозький герб став знаком усіх запорозьких володінь, а пізніше символом колишніх запорозьких земель.

Але Українська Центральна Рада не прийняла цих вище названих колишніх українських державних гербів, бо вони не представляли ніколи **цілості** українських земель. Св. Михайло — представляв тільки Київщину, лев — тільки Галичину з Волинню; козак — тільки лівобічну Гетьманщину.

Натомість тризуб був державним знаком України саме в ті часи, коли Україна, від св. кн. Володимира до Ярослава Мудрого — панувала, як суверенна, самостійна й наймогутніша європейська держава, на всіх тодішніх історичних українських землях. Тому-то тризуб, в порівнянні з іншими колишніми державними відзнаками, представляє найвищу українську державну ідею, з якою в'яжуться ідеї суверенності, самостійності, соборності і — сили, — а також — і найдавнішої нашої історичної традиції, що в'яже сучасність із найдальшим нашим історичним минулим в одне нерозривне ціле.

Тому то тризуб в тій формі, як його ухвалила Українська Центральна Рада законом із 22 березня 1918 р. був і залишається нашим державним гербом.

Проте, крім форми державного нашого тризуба зародилися й інші його форми.

Тут, треба відмітити першизавсе **націоналістичний тризуб**, за рисунком Р. Лисовського, в якому середній “зуб” продовжено і перетворено в справжній меч.

Бачимо ми час від часу також тризуби, де над середнім зубом фігурує хрест — такий тризуб уживають, як свою емблему, переважно гетьманці, ґрунтуючись на тому, що на деяких князівських монетах знаходиться хрест над тризубом.

Що до **тризуба з хрестом на горі** треба зазначити, що він був у нас емблемою зокрема **української чорноморської фльоти**, згідно з законом 18 липня 1918 р. Цю форму тризуба отже надано тільки фльоті, як її окрему відзнаку, і її ніяк не можна змішувати з державним тризубом.

15 березня 1939 р. сойм Карпатської України ухвалив закон, що визнав **тризуб із хрестом за державний герб Карпатської України**, — але тільки Карпатської, а не всієї соборної.

Може бути, що повстануть ще які відміни тризуба — всі вони заслуговують на повагу, як **символи тієї організації чи партії**, що його вшановують, як свою партійну чи організаційну емблему, але **державним** нашим символом, символом **всієї** нашої Української Держави, минулої й прийдешньої, був і залишається тільки т. зв. володимирів тризуб в тій формі, яку йому надав закон із 22. бер. 1918.

Fall. Graf. "CHAMPION"
Joaquin V. Gonzalez 2375
T. E. 50 - 7375